

Квасницька Р. С.
к.е.н., доцент, докторант,
Університет банківської справи НБУ (м. Київ)

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ: СУТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Анотація. В статті досліджено різновариантність змістової характеристики понять «ефективність» та «ефект», підходи до класифікаційного ранжування ефективності в системі оцінки функціонування фінансового ринку загалом та його окремих інститутів.

Ключові слова. Ефективність, ефект, різновиди ефективності, ефективність фінансового ринку.

Kvasnytska R. S.
PhD in Economics, Associate professor, Doctoral Candidate,
University of banking of the National Bank of Ukraine (city Kyiv)

EFFECTIVENESS OF FINANCIAL MARKET FUNCTIONING: ESSENCE AND CLASSIFICATION

Abstract. In this paper the characteristics of the concepts of "efficiency" and "effect" approach to classification ranking of the effectiveness of the system in the evaluation of the functioning of the financial market as a whole and its individual institutions.

Keywords. Efficiency, effects, types of efficiency, the effectiveness of the financial market.

JEL Classification: G 10, G 18.

Kvasnytska R. S.
к.э.н., доцент, докторант,
Университет банковского дела НБУ (г. Киев)

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ФИНАНСОВОГО РЫНКА: СУТЬ И КЛАССИФИКАЦИЯ

Аннотация. В статье исследованы разновидности характеристик понятий «эффективность» и «эффект», подходы к классификационному ранжированию эффективности в системе оценки функционирования финансового рынка в целом и его отдельных институтов.

Ключевые слова. Эффективность, эффект, разновидности эффективности, эффективность финансового рынка.

Вступ. Одним із основних завдань, які постають перед українською державою в умовах світової фінансової нестабільності, є зміцнення основ фінансового розвитку країни. Ефективний розвиток фінансової системи, зокрема фінансового ринку, є суттєвим та значущим фактором економічного зростання країни. Особливої актуальності набуває оцінка ефективності діяльності інститутів фінансового ринку як основних фінансових спрямовувачів держави, покликаних забезпечувати трансформацію заощаджень в інвестиції найменшими трансакційними витратами. У даному випадку інтересам економіки відповідає не лише їх рентабельність (ефективність з мікроекономічної точки зору), але й якість виконання ними своїх основних функцій. Отже, у ринкових умовах не може буди уніфікованої системи показників ефективності діяльності інститутів фінансового ринку. Кожен інститут самостійно визначає цю систему, виходячи із його цілей, джерел функціонування, фінансового стану, рівня інфляції і ризику, величини бажаного (очікуваного) ефекту та іншого. Таким чином, економічний розвиток фінансового ринку може проявитись не стільки через збільшення фінансових операцій, скільки у структурних зрушеннях через використання нових технологій і зміни інституцій. Адже інституції – це не просто «правила гри», які накладають обмеження на припустимий

вибір дій, як підкреслює Д. Норт, їхнє призначення – створювати стійкі й ефективні механізми вибору рішень у будь-яких конфліктах інтересів [1].

Таким чином, проблеми розвитку фінансового ринку знаходяться в центрі уваги багатьох економістів. Проблемам ефективного функціонування фінансового ринку та підходам до його підвищення присвячено дослідження багатьох українських та російських науковців, таких як: Г. Азаренкова, С. Архієреєв, О. Барановський, О. Баула, Я. Зінченко, З. Ватаманюк, Н. Мільчакова та інші. Проте, незважаючи на всю різноманітність підходів, що застосовуються вченими для дослідження фінансового ринку, недостатня увага приділяється саме висвітленню питань щодо ефективності фінансового ринку загалом та його окремих інститутів.

Постановка завдання. Дослідження різноваріантності змістової характеристики понять «ефективність» та «ефект», підходів до класифікаційного ранжування ефективності в системі оцінки функціонування фінансового ринку загалом та його окремих інститутів.

Результати. Ефективність ринку залежить від ступеня розвитку та можливості його інститутів. Одним із показників ефективності функціонування фінансового ринку є пріоритетний розвиток його організованого сектору, який характеризується прозорістю проведення фінансових операцій, ліквідністю, формуванням справедливої ціни на фінансові активи. Становлення ефективно функціонуючого фінансового ринку в Україні повинно розглядатися в контексті загальних процесів соціально-економічних і політичних реформ.

Оцінюючи ефективність функціонування фінансового ринку загалом та його окремих інститутів доцільним є визначення суті самого поняття «ефективність». В залежності від різних критеріїв, у економічній літературі виділяються різні погляди щодо визначення ефективності суб'єктів підприємництва. Так, Р. Самуельсон та В. Норгауз вважають, що «...ефективність є одним із головних, а можливо, найголовнішим предметом зацікавлення в економії і означає відсутність марнотратства...» [2]. Економіка функціонує ефективно тоді, коли не може збільшити виробництва одного блага, не зменшуючи виробництво іншого, отже, коли вона знаходиться на краю виробничих можливостей. З погляду З. Садовського «...показник ефективності є мірою рівня раціональності економічної діяльності і стосується результатів прийняття рішень». Й. Паєстка стверджує, що: «...економічна ефективність міцно пов'язана з принципом раціональності господарювання, отже, можна прийняти, що вони синоніми. Ефективність – це співвідношення між ефектом і затратами. Вона підвищується, якщо даний ефект досягаємо завдяки нижчим затратам, або якщо при певних вкладеннях досягаємо кращих ефектів». Згідно з А. Лукашевичем «... слід застосувати різні критерії ефективності до діяльності окремих економічних суб'єктів у короткостроковому та середньостроковому періодах та для оцінки суспільної ефективності, яку неможливо прямо виразити в фінансових показниках чи визначити на певний момент часу. Отже, вона є своєрідною серією, потоком суспільних вигод у плині часу ...».

Л. Пасєчний та Й. Венцковський вважають, що «ефективність оцінюється на основі співвідношення отриманих результатів та витрат, необхідних для досягнення цих результатів».

А. Кінг і В. Шнайдер, розглядають поняття ефективності в глобальному масштабі відносячи поняття ефективності до природного середовища наголошують, що «...міжнародні конвенції з питань охорони глобального природного середовища передбачають зобов'язання для народів і держав, а також практичні заходи, орієнтовані на благо всього глобального суспільства, які мають привести до певних глобальних ефектів. Отже, ця ефективність не може бути відображена в фінансових показниках».

Узагальнено можна відзначити, що в економічній літературі зустрічаються такі погляди вчених щодо ефективності:

- ефективність як відношення цілей до реальних потреб, що відображає рівень раціональності сформованих цілей (чим в більшій мірі цілі забезпечують вирішення реальних проблем тим вища ефективність);

- ефективність як відношення результатів до визначених цілей, що виражає ступінь реалізації цілей діяльності (чим більшою мірою результати відповідають цілям, тим вища ефективність);

- ефективність як відношення затрат до одержаних результатів, що відображає економічність використання засобів і ресурсів (чим менші затрати дозволяють одержати один і той самий результат, тим вища ефективність).

В цілому, ефективність слід розглядати як категорію, що характеризує віддачу та результативність. Показники ефективності свідчать не лише про приріст обсягів діяльності, але й про якість економічного зростання, тобто про те, якою ціною та якими витратами ресурсів він досягається.

Необхідно розрізняти такі поняття як: «ефект» і поняття «ефективність». Під поняттям «ефект» розуміють результат здійснення відповідного заходу. Економічний ефект - це результат від будь-якого заходу, який найчастіше виражається грошовою сумою у вигляді чистого доходу або прибутку, що визначається як різниця доходів та витрат. При цьому, якщо ефект позитивний, то говорять про економію, а якщо від'ємний – про збиток. Ми притримуємося думки, що ефект – це абсолютна характеристика, яка виражає результат будь-якої діяльності. Що ж стосується ефективності, то це відносна характеристика будь-якої діяльності, причому стосовно цілей, що переслідуються цією діяльністю. Під ефективністю розуміють співвідношення економічного ефекту з витратами, тобто результативність будь-чого. Відмітимо, що через співвідношення результату до цілей, або до затрачених ресурсів ефективність може змінюватись. При цьому способи такого співвідношення можуть бути різними.

Оцінка ефективності функціонування фінансового ринку є складним і багатогранним процесом і вимагає визначення її послідовності. Так, на наш погляд, спочатку, з метою оцінки ефективності функціонування фінансового ринку, необхідною є експертна оцінка його суспільної значимості.

Далі повинні розраховуватись показники ефективності функціонування ринку загалом, оцінюватись ризики, аналізуватись шляхи розвитку економічної, соціальної, політичної ситуації, вплив на виконання його функціонування процентних ставок, інфляції та інших факторів.

В той же час повинна проводитись оцінка функціонування окремих інститутів фінансового ринку. Оцінка ефективності діяльності інститутів фінансового ринку здійснюється за допомогою системи індикаторів – критеріїв ефективності, аналізуючи які можна визначити рівень і якість їх функціонування, їх відповідність запитам і потребам громадськості та самих суб'єктів господарювання. Критерії економічної ефективності діяльності – це сукупність показників економічної ефективності та умов, що впливають на їх значення. Виділяють три групи критеріїв ефективності: короткострокові (продуктивність, якість, гнучкість, задоволеність); середньострокові (конкурентоспроможність і розвиток); довгострокові (забезпечення короткострокової і середньострокової ефективності).

Узагальнено різновиди ефективності в системі оцінки функціонування фінансового ринку загалом та його окремих інститутів, на нашу думку, варто класифікувати: за видом, величиною та масштабом ефекту, що відображено на рисунку 1.

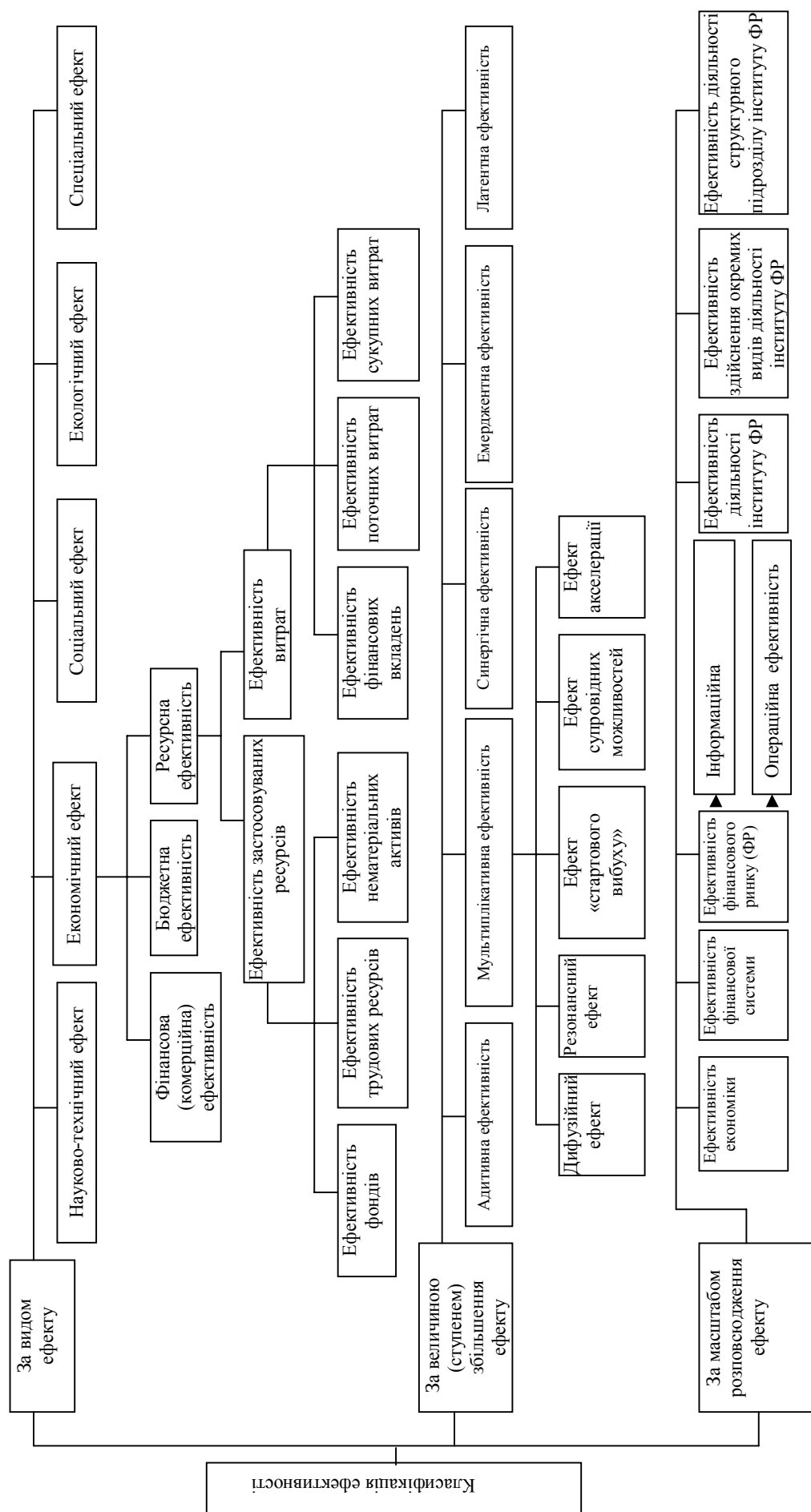

Рис. 1. Класифікація різновидів ефективності в системі оцінки функціонування фінансового ринку загалом та його окремих інститутів

За своїм змістом ефективність характеризується досягнутим результатом діяльності, який, на наш погляд, можна оцінити в такій чіткій послідовності: 1) науково-технічний результат, 2) економічний результат, 3) соціальний результат, 4) екологічний результат, 5) спеціальний результат.

Економічний ефект – величина умовна, так як його визначення передбачає порівняння переваг одного проекту по відношенню до іншого [3]. Для того щоб виконати порівняння по визначеним критеріям, потрібно мати в своєму розпорядженні певну кількість варіантів, кожний із яких може виявитись базою порівняння при розрахунку економічного ефекту.

Науково-технічна ефективність полягає в оцінці новизни, простоти, корисності, естетичності, компактності та інших технічних характеристик інновації.

Економічна ефективність полягає в досягненні найвищих результатів з найменшими витратами живої та уречевленої праці, або зниженні сукупних витрат на одиницю продукції. В складі економічної ефективності розрізняють також:

- фінансову (комерційну) ефективність (розрахунок показників якої відображає фінансові наслідки),
- бюджетну (показники відображають наслідки для бюджетів різного рівня: державного, регіонального, місцевого)
- ресурсну ефективність (показники відображають вплив на обсяг використання того чи іншого виду ресурсу).

За цією ознакою розрізняють ефективність застосовуваних ресурсів та ефективність витрат (спожитих ресурсів). До ефективності застосовуваних ресурсів відносять: ефективність фондів, ефективність трудових ресурсів, ефективність нематеріальних активів. До ефективності витрат належать: ефективність капітальних вкладень, ефективність поточних витрат, ефективність сукупних витрат.

Економічна ефективність характеризується вартісними показниками реалізації проектів, тобто абсолютним розміром одержаного валового доходу чи прибутку, або економією певних інвестиційних ресурсів (так званий економічний ефект) чи відносними показниками, які характеризують питому вагу ефекту в сумі авансованих ресурсів (саме економічна ефективність).

Соціальна ефективність – це ступінь відповідності результатів діяльності соціальним потребам суспільства, інтересам окремої людини, що полягає в покращенні умов праці, а в широкому розумінні підвищенні добробуту населення. Основними видами соціальних результатів є: зростання кількості робочих місць і рівня зайнятості; покращення житлових та культурно-побутових умов робітників; зміни умов праці робітників, структури виробничого персоналу, рівня здоров'я робітників та населення; економія вільного часу населення, скорочення тривалості робочого тижня, поліпшення умов праці та побуту у порівнянні з витратами, спрямованими на досягнення цих результатів.

Важливу роль в соціальній ефективності відіграє економічна культура суспільства. Особливості економічної культури як процесу, що регулює економічну поведінку, полягає в тому, що економічна культура включає в себе тільки ті цінності, потреби, уподобання, що виникають із потреб економіки та мають на неї значний (позитивний або негативний) вплив. Із вищесказаного можна зробити висновок, що завданням економістів є, крім всього іншого, підвищення економічної культури суспільства, щоб інвестиції у нововведення знаходили в ньому позитивний відзвук.

Що стосується екологічної ефективності, то з одного боку зміна стану довкілля може призвести до появи економічних витрат, пов'язаних із захистом від забруднення навколишнього середовища, а з другого боку можуть відбутися соціальні зміни у вигляді підвищення плинності персоналу у зв'язку із зростанням рівня професійних

захворювань і погіршення стану здоров'я місцевого населення. Здійснення природоохоронних заходів, вимагає витрат, але їх нездійснення також тягне за собою чималі витрати.

Інформаційна ефективність представляє собою сукупний ефект від інформаційної діяльності і використання інформації, оскільки інформаційна діяльність розглядається нами через призму прийняття ефективних управлінських рішень. Іншими словами, рівень ефективності інформаційної діяльності виражається у прирості ефекту від використання інформації за рахунок впорядкування інформаційних зв'язків між інформуючою і інформованою системами. Релевантна інформація являється поштовхом для ефективного функціонування регіональних економічних систем.

Операційна ж ефективність фінансового ринку свідчить про те, наскільки швидко прийняті рішення про купівлю чи продаж фінансових ресурсів досягають ринку.

Відмітимо, що ефективність функціонування фінансового ринку розглядається на трьох (чотирьох) організаційно-функціональних рівнях її прояву – фінансовий ринок держави загалом, окремий інститут фінансового ринку, окремий вид діяльності інституту фінансового ринку та, за можливості, окремий структурний підрозділ інституту фінансового ринку. Між цими рівнями існує тісний взаємозв'язок і кожен із них впливає на результати діяльності як вищого, так і нижчого рівня.

Висновки. Отже, глибина інтеграції фінансового ринку в усі структури та механізми сучасних економік робить його однією з центральних ланок забезпечення стабільності та економічного зростання. Ефективність фінансового ринку у загальному значенні характеризує його здатність своєчасного та стабільного створення грошових потоків. Ефективність фінансового ринку значною мірою зумовлена його спроможністю забезпечувати механізми нагромадження, перерозподілу коштів з усіх ланок економіки, а також їх використання. Особливо важливими є використання механізмів фінансового ринку для залучення у процеси інвестування та отримання доходу найширших кіл населення, що сприяє формуванню їх ринкового менталітету. Ефективність функціонування фінансового ринку в сучасних економічних умовах є одним із визначальних індикаторів не лише стану торгів фінансовими ресурсами, а й відобразником рівня розвитку усієї національної економічної системи.

Література

1. Історія економічних вчень: підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2004. – 1300 с.
2. Самуельсон П.А. Макроекономіка / П.А.Самуельсон, В.Д.Нордгауз. - К.: Основи, 1995. - 574 с.
3. Великанов К.М. Экономическая эффективность новой техники и технологии в машиностроении / К.М. Великанов. – Л.: Машиностроение, 1981. – 256 с.

Стаття надійшла до редакції 31.07.2013

References

1. Bazylevych V. D. (Ed.). (2004). *Istoriya ekonomichnykh vchen.* Kyiv: Znannya.
2. Samuelson P. A., Nordhauz V. D. (1995). *Makroekonomika.* Kyiv: Osnovy.
3. Velykanov K. M. (1981). *Ekonomicheskaya effektivnost novoi tekhniki i tekhnolohii v mashinostroenii.* Leningrad: Mashinostroenie.

Received 31.07.2013